

تأثیر آموزش سایه بر مقوله تدریس از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی

Shadow Education and Teaching from the Viewpoint of Primary School Teachers

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۰۵/۰۶؛ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۹/۱۰/۲۵

[DOR: 20.1001.1.17354986.1400.16.62.2.7](https://doi.org/10.117354986.1400.16.62.2.7)

S. Hashemi Nabi
A. Kalbasi (Ph.D)
S.M. Mirhadi (Ph.D)

صدیقه هاشمی‌نبی^۱

افسانه کلباسی^۲

سیدمهدی میرهادی^۳

Abstract: The aim of the present study was to investigate the views of primary school teachers in Isfahan about the effects of shadow education on their teaching. To this aim, survey method was employed and statistical population included all second grade elementary school teachers in districts (1, 2 and 3) of Isfahan in the academic year of 2009-2010 including 700 individuals. From this population, 248 people were selected by stratified proportional sampling method and using Krejcie Morgan table. The research instrument was a researcher-made questionnaire with 48 items on a five-point Likert scale. The content validity of the questionnaire was confirmed by experts and its reliability was calculated by determining the Cronbach's alpha coefficient of 0.87. The findings from data analysis using independent t-test showed that the maximum and minimum effects of shadow education was on professional responsibility and classroom environment, respectively. The results also revealed the positive effects of shadow education in all aspects of teaching from the perspective of teachers.

چکیده: هدف مقاله حاضر، بررسی دیدگاه معلمان دوره ابتدایی شهر اصفهان در مورد تأثیر آموزش سایه‌ای بر تدریس آن‌ها بود. روش پژوهش پیمایشی و جامعه آماری شامل تمامی معلمان دوره‌ی دوم ابتدایی نواحی برخوردار (۱ و ۲ و ۳) شهر اصفهان در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ به تعداد ۷۰۰ نفر بود. با استفاده از جدول کرجسی مورگان تعداد ۲۴۸ نفر با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب با حجم، انتخاب شدند. ابزار پژوهش، پرسشنامه محقق ساخته با ۴۸ گویه در مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت بود. روایی صوری و محتوایی پرسشنامه توسط متخصصان تأیید و پایایی آن از طریق تعیین ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۷ محاسبه گردید. یافته‌های حاصل از تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون t مستقل، نشان داد که بیشترین و کمترین تأثیر آموزش سایه به ترتیب بر بعد مسئولیت حرفه‌ای و بعد محیط کلاس بوده است. همچنین نتایج حاکی از تأثیر مثبت آموزش سایه در تمامی ابعاد تدریس از دیدگاه معلمان بود.

Keyword: shadow education, Danielson Teaching Evaluation Framework, elementary school teachers

کلیدواژه‌ها: آموزش سایه، چارچوب ارزیابی تدریس دنیلسون،

معلمان دوره ابتدایی

sedigheh_h@gmail.com

۱. کارشناسی ارشد آموزش ابتدایی. آموزگار شاغل در آموزش و پرورش اصفهان

۲. دکترای برنامه ریزی درسی. استادیار گروه علوم تربیتی. دانشگاه فرهنگیان. اصفهان. ایران (نویسنده مسئول)

kalbasiafsaneh@gmail.com

mmirhadii@gmail.com

۳. دکترای فلسفه تعلیم و تربیت. مربی گروه علوم تربیتی. دانشگاه فرهنگیان. اصفهان. ایران

مقدمه

یادگیری تنها از طریق مدرسه و در قالب برنامه‌ریزی‌های رسمی آموزش و پرورش صورت نمی‌پذیرد. امروزه پدیده‌ای جهانی به نام آموزش سایه^۱ در سرتاسر دنیا شکل گرفته و به سرعت در حال رشد است. آموزش سایه به‌عنوان "فعالیت‌های آموزشی در خارج از مدرسه رسمی برای افزایش فرصت‌های آموزشی" تعریف شده است (بیکر^۲ و همکاران، ۲۰۰۱؛ باکمن، کاندرون و راسینگو^۳، ۲۰۱۰). به عبارت دیگر آموزش سایه، شامل تمامی آموزش‌های مرتبط با موضوعات درسی رسمی بوده که در ساعات غیررسمی و در قبال پرداخت شهریه ارائه می‌شود (بری^۴، ۲۰۰۳). تدریس خصوصی^۵ که به طور گسترده با عنوان آموزش سایه شناخته می‌شود، مدت طولانی است که در شرق آسیا (ژاپن و کره جنوبی) قابل مشاهده است و اکنون در سایر نقاط جهان از جمله اروپا، آمریکای شمالی و آفریقا رواج یافته است (بری، ۲۰۲۰). تدریس خصوصی به چند دلیل آموزش سایه نامیده می‌شود؛ نخست این که موجودیت آن وابسته به فرآیند رسمی آموزش و پرورش است؛ دوم این که هر زمان که اندازه و شکل نظام آموزش و پرورش اصلی تغییر کند، اندازه و شکل آن هم تغییر می‌کند و سوم این که هرگاه برنامه درسی مدارس تغییر کند، برنامه درسی سایه نیز تغییر می‌کند (بری، ۲۰۱۳ و ۱۹۹۹). نظام آموزشی سایه در جوامعی که از نظام آموزشی موفق برخوردار هستند و نتایج خوبی در آزمون‌های مهم بین‌المللی تیمز^۶ و پرلز^۷ به دست آورده‌اند نیز رواج دارد. همچنین عملکرد نسبتاً ضعیف دانش‌آموزان کشورهای توسعه‌یافته در این آزمون‌ها به‌عنوان دلیل افزایش تقاضا برای این نوع آموزش در این کشورها ذکر شده است (ملیز و ابید^۸، ۲۰۱۷). برای مدت طولانی، بسیاری از سیاست‌گذاران ترجیح دادند وجود آموزش سایه را نادیده بگیرند اما آموزش سایه به اندازه‌ای فراگیر شده و پیامدهایی بر اقتصاد دانش^۹، برابری اجتماعی، اشتغال، فعالیت‌های مدارس و

1. Shadow education
2. Baker et al
3. Buchman, condron & Roscingo
4. Bray
5. Private tutoring
6. TIMSS
7. PIRLS
8. Melese & Abebe
9. knowledge economy

تأثیر آموزش سایه بر مقوله تدریس از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی زندگی کودکان و خانواده‌ها دارد که باید به آن توجه ویژه شود (بری، ۲۰۲۰). آموزش سایه صرفاً جهت اصلاح و جبران کمبودها و عقب‌ماندگی‌های درسی نیست بلکه برای غنی‌سازی و افزایش سرعت یادگیری نیز کاربرد دارد (بری، ۲۰۱۷). در تحقیقات مختلف برای آموزش سایه مزایایی معرفی شده که برخی از آن‌ها عبارتند از:

۱- مجدداً موضوعات درسی مدرسه‌ای را به دانش‌آموزان عرضه می‌کند و این امر فرصت‌های مختلفی از جمله پرسش و تمرین و تکرار را فراهم می‌کند و زمان یادگیری را افزایش می‌دهد و دانش‌آموزانی که عقب‌ماندگی درسی دارند از این نوع آموزش اضافی سود می‌برند (کمرن^۱، ۲۰۱۷). نمونه‌ی بارز آن، تدریس خصوصی یک‌به‌یک است که متداول‌ترین شکل آموزش سایه در آمریکای شمالی و اروپا است و در برآورده کردن نیازهای جبرانی دانش‌آموزان نقش اساسی دارد (موری^۲، ۲۰۱۵). آموزش سایه با وجود آوردن فضای دانش‌آموزمحور به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا با احساس راحتی بیشتر، سؤالاتی در رابطه با مطالبی که خوب درک نکرده‌اند، بپرسند (کیم^۳، ۲۰۰۳). همچنین یکی از دلایل تقاضای کلاس خصوصی، کم بودن ساعات تدریس دروسی مانند ریاضی و علوم در مدرسه می‌باشد (میکائیلو و انتصار فومنی، ۲۰۱۲).

۲- راهبردها و فنونی جهت درک متن سؤالات، سرعت در یادآوری اطلاعات و سرعت پردازش اطلاعات و تصمیم‌گیری جهت انتخاب راه‌حل مناسب مسئله را آموزش می‌دهد و استراتژی‌های ناصحیحی که دانش‌آموزان در حل مسئله به کار می‌گیرند را شناسایی و با استراتژی‌های مناسب جایگزین می‌سازد (کیم، ۲۰۱۶)؛ بنابراین آموزش سایه تأثیر مثبتی بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دارد (دسیلوا^۴، ۱۹۹۴).

۳- نگرش دانش‌آموزان را در مورد یادگیری در مدرسه تغییر می‌دهد. آن‌ها با شرکت در کلاس‌های خصوصی وقت بیشتری صرف مطالعه و یادداشت‌برداری می‌کنند، با افزایش میزان مطالعه، علاقه و انگیزه‌ی یادگیری بهبود می‌یابد و باعث کاهش اضطراب دانش‌آموزان می‌شود و این مسئله به دانش‌آموزانی که عزت‌نفس کمتری در یادگیری دارند، کمک می‌کند (کایوبیت^۵، ۲۰۱۴).

---

1. Cameron

2. Mori

3. Kim

4. De Silva

5. Cayubit

۴- بسیاری از مربیان آموزش سایه، سوابق و امتحانات دانش‌آموزان را نگهداری کرده و با مراجعه به این سوابق از روند و سبک یادگیری دانش‌آموزان آگاه می‌شوند و مهارت‌های اصلی یادگیری، عادت‌های مطالعه‌ی خودم‌محور و نگرش‌های مثبت در مورد یادگیری، یادگیری محتوای رسمی مدرسه را بهبود بخشیده و از این طریق موجب کسب نمرات بالاتر در مدرسه می‌شوند (کیم و جونگ^۱، ۲۰۱۹).

آموزش سایه به شکل‌های مختلف ارائه می‌شود. پنج فرم اصلی آموزش سایه شامل تدریس خصوصی در خانه^۲، مؤسسات آموزشی خصوصی^۳، برنامه‌های یادگیری مشترک^۴، آموزش خصوصی مبتنی بر اینترنت^۵ و برنامه‌های پس از مدرسه^۶ می‌باشند (کیم و جونگ، ۲۰۱۹).

در کشور ایران، مؤسسات آموزش تکمیلی خصوصی به منظور افزایش مشارکت مردم در آموزش و پشتیبانی از سرمایه‌گذاری در ایجاد و بهره‌برداری از مدارس و مراکز آموزشی غیردولتی، سازمان مدارس غیردولتی توسط وزارت آموزش و پرورش تأسیس شده است. براساس آخرین آماري که از سازمان مدارس غیردولتی به دست آمده، مشخص شده است که از این سازمان نزدیک به ۱۶۰۰۰ موسسه رسمی در سراسر ایران مجوز رسمی دریافت کرده است. معروف‌ترین موسسه‌ها از این نوع در پایتخت، تهران است که در شهرهای کوچک‌تر شعبه دارد. ده مرکز مشهور شامل کانون فرهنگی آموزش (قلم چی)، گاج، گزینه‌ی دو، هفت استاد، علوی، پارسه، ماهان، مبتکران، فاضل و ونوس هستند که مشغول تدریس خصوصی بوده و دارای کتاب آموزشی و لوح فشرده می‌باشند (شیربگی و همکاران، ۲۰۱۹).

با توجه به گستردگی این نوع آموزش در کشور ایران و گسترش روزافزون کلاس‌های خصوصی و همراهی سایه‌وار تدریس خصوصی، هنوز اطلاعات کافی و صحیحی از نظام آموزش سایه وجود ندارد. صرف‌نظر از داوری درباره درستی دلایل موافقان و مخالفان این

-
1. Kim & Jung
  2. Home -Visit Private Tutoring
  3. Private Tutoring Institutes
  4. Subscribed Learning Program
  5. Internet-Based Private Tutoring
  6. After-School Programs

تأثیر آموزش سایه بر مقوله تدریس از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی پدیده‌ی آموزشی، نخستین گام برای دست‌اندرکاران، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان نظام آموزشی، شناخت گستردگی، فراوانی و شدت رواج این پدیده در جامعه است. با وجود اینکه شواهد تجربی و آمارهای رسمی نشان می‌دهد که این پدیده در ایران نیز به شدت رواج یافته اما توجه پژوهشگران ایرانی به بررسی ابعاد آن بسیار اندک است (شیراوند، معدن دار آرانی و نیک پی، ۲۰۱۷).

مطالعه‌ی نتایج ضد و نقیض پژوهشگران در مورد آموزش سایه بر ضرورت و اهمیت پژوهش درباره آن می‌افزاید. این تناقض در دو مطالعه زیر آشکار است: بعضی از پژوهشگران اعتقاد دارند که نظام آموزش سایه سبب می‌شود که دانش‌آموزان ضعیف، عقب‌ماندگی‌های درسی خود را جبران کنند؛ از این جنبه، نظام آموزش سایه به برابری فرصت‌های آموزشی و گسترش عدالت آموزشی یاری می‌رساند (جو، ۲۰۱۳)؛ اما برخی از پژوهشگران به آثار و پیامدهای منفی آموزش خصوصی تکمیلی اشاره نموده و بر تأثیر مخرب آن بر دانش‌آموزان، والدین، معلمان و اجتماع تأکید می‌ورزند. آن‌ها به مواردی چون اختصاص وقت طولانی برای مطالعه و افزایش خستگی در دانش‌آموز، ایجاد وابستگی و کاهش خلاقیت در فراگیر، تأکید بر مهارت‌های تست‌زنی به جای درک عمیق مفاهیم، خستگی معلمان، تحمیل هزینه‌های اضافی به خانواده‌ها، فساد معلم و ایجاد نابرابری‌های اجتماعی اشاره می‌کنند (لی، ۲، ۲۰۱۴ و سلیمان، ۲۰۱۲). حتی برخی استدلال می‌کنند که مشارکت زیاد در آموزش خصوصی به‌عنوان نوعی کودک‌آزاری قلمداد می‌شود (کیم، ۲۰۱۶). برخی مواقع حضور دانش‌آموزان در کلاس‌های خصوصی به دلیل انتظارات و فشار خانواده و فضای اجتماعی حاکم بر جامعه و اضطراب والدین صورت می‌گیرد (بری، ۲۰۱۱).

دلیل دیگر برای تحقیق در مورد آموزش سایه، یافتن تأثیرات آموزش سایه بر موفقیت‌های بین‌المللی است. نتایج ارزیابی بین‌المللی دانش‌آموزان (پیزا^۴) حاکی از آن است که مشارکت دانش‌آموزان کشورهایی مانند ژاپن، سنگاپور، کره‌ی جنوبی، هنگ‌کنگ و تایوان و کانادا در پیشرفت آن‌ها مؤثر بوده و استفاده از آموزش خصوصی راهی برای صرفه‌جویی کردن آموزش

---

1. Jo
2. Lee
3. Sulieman
4. Programme for International Student Assessment :PISA

و پرورش نیز در نظر گرفته می‌شود. نسبت دادن این موفقیت‌ها به سیستم آموزش رسمی و صرفاً معلمان مدارس دولتی و غفلت از تأثیر آموزش سایه می‌تواند گمراه کننده باشد (تاکایاما، ۲۰۱۷).

همچنین ظهور و پیشرفت آموزش سایه در بسیاری از کشورها فرهنگ یادگیری دانش‌آموزان را تغییر داده است و نظرات دانش‌آموزان در رابطه با اینکه از کجا و چگونه یاد بگیریم، تغییر کرده است (کیم، ۲۰۱۶). یادگیری دانش‌آموزان در حال عبور از مرز دیوارهای مدارس است و توسط برنامه درسی سایه شکل گرفته و تحت تأثیر قرار می‌گیرد برخلاف جامعه که به آموزش سایه به‌عنوان یک معضل اجتماعی نگاه می‌کند، دانش‌آموزان در حال حاضر دو برنامه درسی سایه و برنامه درسی رسمی را با هم ترکیب می‌کنند (فوندان، ۲۰۰۲). دلیل آخر برای مطالعه‌ی آموزش سایه، به چالش کشاندن بی‌نقص بودن آموزش رسمی است؛ مطرح‌شدن سؤالاتی مانند: چرا بیشتر دانش‌آموزان، آموزش سایه را نسبت به مدارس دولتی ترجیح می‌دهند؟ چرا بسیاری از دانش‌آموزان از معلمان سایه بیشتر پیروی می‌کنند تا معلمان رسمی؟ چرا و چگونه آموزش سایه مانند مدرسه شده است؟ چرا والدین حاضرند نسبت به مدارس دولتی پول بیشتری در آموزش خصوصی هزینه کنند؟ (کیم و جونگ، ۲۰۱۹). وجود چنین سؤالاتی باورها را در رابطه با کامل و بی‌نقص بودن آموزش رسمی به شک می‌اندازد.

باوجود فراگیر شدن پدیده آموزش سایه، بررسی تأثیر این نوع آموزش بر تدریس رسمی معلمان بسیار حائز اهمیت است. چراکه آشنایی سیاست‌گذاران آموزشی، مدیران و معلمان با تأثیرات این نوع آموزش بر تدریس رسمی باعث اتخاذ موضع و تصمیم صحیح در کلاس درس می‌شود (بری، ۲۰۲۰)؛ و این در حالی است که آمار پژوهش‌ها در این زمینه بسیار اندک است. همچنین تدریس خصوصی آن‌چنان‌که لازم است موردتوجه محققان و برنامه‌ریزان آموزشی و تصمیم‌گیرنده‌ها واقع نشده است و در مورد محدوده و میزان اثرات آن بر موفقیت دانش‌آموزان و برابری فرصت‌ها اطلاعات کافی در دست نیست. با توجه به تأثیرات مثبت و منفی که این پدیده می‌تواند بر فرآیند تدریس معلمان مدارس در نظام رسمی آموزش و

تأثیر آموزش سایه بر مقوله تدریس از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی پرورش داشته باشد، آگاهی از دیدگاه‌های معلمان در مورد این تأثیرات، مسئله اصلی پژوهش حاضر است. در ادامه به بیان مواردی از تحقیقات انجام گرفته داخلی و خارجی پرداخته می‌شود.

شیربگی (۲۰۱۱) در تحقیقی با عنوان "گرایش روزافزون به تدریس خصوصی تکمیلی: بررسی دیدگاه‌های دانش‌آموزان، والدین و دبیران با مقایسه‌ی دیدگاه‌های دانش‌آموزان، والدین و دبیران شهر سنج"، دریافت که بیش از نیمی از دانش‌آموزان، تدریس خصوصی تکمیلی را حداقل در دو مرحله از تحصیل خود دریافت کرده‌اند. حدود ۶۲ درصد از دانش‌آموزان در فصل تابستان و ۶۴ درصد آنان دست‌کم چهار ساعت در هفته را صرف کلاس‌های خصوصی کرده‌اند.

خلخال، شکیبایی و باصری (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان «تحلیل سیستم آموزش سایه در ایران» نشان دادند که بین دو گروه آموزش رسمی و آموزش سایه از نظر متغیرهای اثربخشی تحصیلی، میزان ساعت درس‌خوانی، رضایت تحصیلی، امنیت تحصیلی و هزینه تحصیلی تفاوت معنادار وجود دارد. در واقع در هر مورد، سیستم آموزش سایه‌ای کارا تر، مؤثرتر و رضایت‌بخش‌تر بوده است.

شکیبایی (۲۰۱۶) در پژوهشی با عنوان "واکاوی نقش آموزش‌های سایه بر اضطراب ریاضی دانش‌آموزان دبیرستانی شهرستان تنکابن"، به این نتیجه رسید که شرکت دانش‌آموزان در آموزش سایه باعث یادگیری بهتر درس ریاضی می‌شود و این بهبود یادگیری می‌تواند بر کاهش اضطراب ریاضی و ارتقاء سطح دانش‌آموزان در این درس بینجامد.

پژوهش شیراوند، معدن دارآرانی و نیک‌پی (۲۰۱۷) با عنوان «شناسایی ابعاد کمی آموزش خصوصی تکمیلی در میان دانش‌آموزان مقطع متوسطه‌ی شهر تهران»، به این نتایج دست یافته است که عواملی همچون یادگیری بهتر دروس، افزایش نمره‌ی کلاسی و توصیه‌ی والدین بیشترین نقش را در شرکت فراگیران در کلاس‌های خصوصی داشته است. همچنین رایج‌ترین شیوه‌ی دریافت آموزش‌های خصوصی، شرکت در کلاس‌هایی با شمار بسیار شرکت‌کننده و تدریس یک معلم در آن بوده و مهم‌ترین دروس از نظر دانش‌آموزان به ترتیب اولویت شامل ریاضیات، زبان انگلیسی و عربی است. میزان استفاده‌ی دختران از تدریس خصوصی از پسران بیشتر بوده است، تبلیغ معلمان در استقبال از کلاس خصوصی توسط دانش‌آموز بیشترین دلیل

روی آوردن دانش‌آموزان به تدریس خصوصی بوده و رابطه‌ای بین میزان درآمد والدین و میزان استفاده از کلاس خصوصی وجود نداشته است.

نتایج پژوهش شیربگی و همکاران (۲۰۱۹) تحت عنوان "هزینه‌های لوکس آموزش سایه: بررسی مقایسه‌ای دیدگاه‌های دانشجویان، والدین و معلمان ایرانی" حاکی از این است که از دیدگاه معلمان و والدین، اهداف اصلی شرکت در کلاس‌های تدریس خصوصی برای درک بهتر موضوعات برای دانش‌آموزان است و عملکرد آن‌ها را در آزمون‌ها و آزمون‌های سراسری بهبود می‌بخشد. همچنین بیشتر معلمان و دانش‌آموزان اثربخشی تدریس خصوصی را تأیید نمودند.

کام و انیا^۱ (۲۰۱۶) در پژوهش خود با عنوان "تأثیر آموزش سایه بر آموزش رسمی در منطقه کنیا"، به این نتایج دست‌یافته است که آموزش سایه به پوشش کامل برنامه درسی کمک نمی‌کند اما انگیزه‌ی معلمان و عملکرد دانش‌آموزان را بهبود می‌بخشد و آموزش سایه بر زمانی که والدین با فرزندان می‌گذرانند تأثیر می‌گذارد. این مطالعه توصیه‌هایی را به دولت برای کاهش موانع قانونی آموزش سایه و تشویق والدین به مشارکت فرزندان آن‌ها در آموزش سایه دارد.

نتایج پژوهش حسین^۲ با عنوان «تدریس خصوصی: یک مشکل آموزشی پنهان» حاکی از این است که تدریس خصوصی باعث بی‌علاقگی دانش‌آموزان نسبت به درس می‌شود؛ زیرا آن‌ها فکر می‌کنند چون می‌توانند به کسی پول بدهند که راه قبول شدن در امتحان را به آن‌ها نشان دهد، بنابراین نیاز ندارند در کلاس‌های درس حاضر شوند، مگر اینکه مجبور باشند به خاطر رعایت مقررات مدرسه چنین کاری را انجام دهند و به همین دلیل مدارس تعداد غایبین افزایش است (به نقل از بری، ۲۰۰۳).

تحقیقات برم و سیلوا^۳ (۲۰۱۴)، در کامبوج و کوباخیزده^۱ (۲۰۱۴) در گرجستان هر دو نشان داده‌اند که معلمان مدارس اصلی‌ترین تبلیغ‌کنندگان و مشوقان دانش‌آموزان برای حضور در کلاس‌های خصوصی هستند.

---

1. K. Mwanja
2. Hussein
3. Berhm & Silova

تأثیر آموزش سایه بر مقوله تدریس از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی با مطالعه‌ی پیشینه‌ی پژوهش می‌توان این‌گونه جمع‌بندی نمود که اغلب پژوهش‌ها بر تأثیرات مثبت آموزش سایه تأکید داشته‌اند؛ اما تاکنون دیدگاه معلمان در مورد آموزش سایه و نقش آن در عملکرد تدریس کلاس رسمی آن‌ها مورد بررسی قرار نگرفته است. چراکه این نوع آموزش، تأثیرات بسیاری بر جریان رسمی آموزش می‌گذارد. به‌عنوان مثال به دلیل عدم امکان بهره‌گیری از آموزش‌های سایه برای تمامی دانش‌آموزان به دلیل افزایش شکاف طبقاتی و گسترش بی‌عدالتی آموزشی، تفاوت در رفتار ورودی و آمادگی دانش‌آموزان در مدارس افزایش یافته و معلمان ممکن است این ناهماهنگی را با یاری دادن به دانش‌آموزان ضعیف‌تر جبران کنند. بعضی از معلمان ممکن است دانش‌آموزانی که از تدریس خصوصی استفاده می‌کنند را مبنا قرار داده و موجب افزایش شکاف بین دانش‌آموزان شوند. از سوی دیگر بعضی از دانش‌آموزان به دلیل استفاده از آموزش سایه، توجه کافی را در کلاس درس نداشته باشند و جریان رسمی کلاس درس را تحت تأثیر قرار دهند. فقدان علاقه به کلاس درس رسمی، افزایش میزان غیبت دانش‌آموزان، کاهش تلاش معلمان رسمی و عدم احترام به معلم یکی از اثرات منفی آموزش سایه است. رسیدن دانش‌آموزان ضعیف به بقیه کلاس از طریق تدریس خصوصی و کاهش حجم کار معلم رسمی از اثرات مثبت آموزش سایه بر پویایی کلاس درس گزارش شده است (بری، ۲۰۱۱).

برای بررسی این تأثیرات بایستی مبنای تئوری و چارچوبی برای تدریس و فعالیت‌های مرتبط با آن در نظر گرفته شود. دنیلسون^۲ (۲۰۱۳) در دهه اخیر در تعریف حرفه‌ی معلمی، بر ابعاد چهارگانه تدریس شامل برنامه‌ریزی و آماده‌سازی^۳، آموزش^۴، محیط کلاس درس^۵ و مسئولیت‌های حرفه‌ای^۶ تأکید نموده است و چارچوب جامعی برای آن ارائه داده است. ابعاد و مؤلفه‌های این چارچوب در جدول شماره ۱ ارائه شده است.

-
1. Kobakhidze
  2. Danielson
  3. Planning & Preparation
  4. Instruction
  5. Classroom environment
  6. Professional responsibilities

جدول شماره ۱- ابعاد و مؤلفه‌های چارچوب ارزیابی تدریس دنبلسون (۲۰۱۳)

مؤلفه‌ها	ابعاد
آگاهی از محتوای درسی و روش‌های آموزشی نشان دادن دانش در مورد دانش‌آموزان تعیین پیامدهای آموزشی دانش در مورد منابع طراحی آموزش هماهنگ طراحی ارزیابی دانش‌آموزان	برنامه‌ریزی و آماده‌سازی
ایجاد محیطی همراه با احترام و حمایت ایجاد یک فرهنگ یادگیری مدیریت فرآیندهای کلاسی مدیریت رفتار دانش‌آموزان سازماندهی فضای فیزیکی برقراری ارتباط با دانش‌آموزان استفاده از فنون پرسشگری و مباحثه درگیر ساختن دانش‌آموزان در یادگیری استفاده از ارزیابی در تدریس نشان دادن انعطاف‌پذیری و پاسخگویی تأمل در تدریس	محیط کلاس درس
ثبت و نگهداری دقیق سوابق ارتباط با خانواده‌ها شرکت در جوامع حرفه‌ای رشد و توسعه‌ی حرفه‌ای نشان دادن حرفه‌ای بودن	آموزش
	مسئولیت‌های حرفه‌ای

با توجه به چارچوب فوق، هدف پژوهش حاضر بررسی دیدگاه معلمان دوره ابتدایی شهر اصفهان در مورد تأثیر آموزش سایه بر عملکرد تدریس آن‌ها با توجه به ابعاد چهارگانه تدریس شامل برنامه‌ریزی و آماده‌سازی، آموزش، محیط کلاس درس و مسئولیت حرفه‌ای تدریس است. در این راستا سؤالات پژوهش حاضر عبارتند از:

۱- دیدگاه معلمان دوره ابتدایی شهر اصفهان در مورد تأثیر آموزش سایه‌ای بر بعد برنامه‌ریزی و آماده‌سازی آن‌ها چگونه است؟

- تأثیر آموزش سایه بر مقوله تدریس از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی
- ۲- دیدگاه معلمان دوره ابتدایی شهر اصفهان در مورد تأثیر آموزش سایه‌ای بر بعد محیط کلاس آن‌ها چگونه است؟
- ۳- دیدگاه معلمان دوره ابتدایی شهر اصفهان در مورد تأثیر آموزش سایه‌ای بر بعد آموزش کلاسی آن‌ها چگونه است؟
- ۴- دیدگاه معلمان دوره ابتدایی شهر اصفهان در مورد تأثیر آموزش سایه‌ای بر بعد مسئولیت‌های حرفه‌ای آن‌ها چگونه است؟
- ۵- آیا بین نظرات معلمان زن و مرد دوره ابتدایی شهر اصفهان در مورد تأثیر آموزش سایه‌ای بر عملکرد تدریس آن‌ها تفاوت وجود دارد؟

روش پژوهش

روش پژوهش، توصیفی از نوع پیمایشی بود. جامعه‌ی مورد مطالعه، تمامی معلمان دوره‌ی دوم ابتدایی نواحی ۱ و ۲ و ۳ شهر اصفهان در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۳۹۸ به تعداد ۷۰۰ نفر بود. علت انتخاب هدفمند این سه ناحیه از بین شش ناحیه‌ی شهر اصفهان، برخورداری و تمکن مالی والدین و بالا بودن میزان بهره‌مندی از تدریس خصوصی بوده است.

با استفاده از جدول کرجسی و مورگان^۱ و شیوه‌ی نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب با حجم هر طبقه (ناحیه) تعداد ۲۴۸ نفر به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شد. مشخصات دموگرافیک نمونه در جدول شماره ۲ ارائه شده است.

جدول شماره ۲- مشخصات دموگرافیک بر حسب نواحی و جنسیت نمونه

ناحیه ۳		ناحیه ۲		ناحیه ۱		نواحی
مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	جنسیت
۳۴	۱۰۳	۱۶	۵۰	۱۱	۳۴	تعداد
						تعداد نمونه زنان
						تعداد نمونه مردان
						جمع کل
						۲۴۸

ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه‌ی محقق ساخته بود که با توجه به چارچوب ارزیابی تدریس دنیلسون (۲۰۱۳) در قالب ۴ حوزه (برنامه‌ریزی و آماده‌سازی، محیط کلاس درس، آموزش و مسئولیت‌های حرفه‌ای) از بین ۱۵۰ نشانگر مربوط به ۲۲ مؤلفه اصلی، متناسب با هدف تحقیق استخراج شد و در نهایت تعداد ۴۸ گویه در مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت (کاملاً موافقم ۵، موافقم ۴، تا حدودی موافقم ۳، مخالفم ۲، کاملاً مخالفم ۱) تنظیم شد. برای سنجش روایی پرسشنامه با ۴ نفر از افراد متخصص در زمینه‌ی علوم تربیتی و تعداد ۳ نفر از محققین پیشین در این زمینه که صلاحیت لازم (به لحاظ تعداد و گستره‌ی تحقیقات و تألیفات و درجه‌ی علمی) را دارا بودند، مشورت و پرسشنامه مورد تأیید قرار گرفت. همچنین پرسشنامه‌ی اولیه در اختیار تعدادی از آموزگاران دارای تحصیلات تکمیلی قرار داده شد و با آن‌ها در رابطه با سؤالات بحث و تبادل نظر شد. در نهایت ۴۸ سؤال از بین سؤالات جهت بررسی پایایی انتخاب شدند. پایایی پرسشنامه پس از اجرای اولیه برای ۳۰ نفر، با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ /۸۷. محاسبه گردید. جدول پایایی برای هر گویه در جدول شماره ۳ ارائه گردیده است.

جدول شماره ۳ - ضریب آلفای کرونباخ برای پرسش‌ها

گویه	آلفای کرونباخ	گویه	آلفای کرونباخ	گویه	آلفای کرونباخ	گویه	آلفای کرونباخ
۱	.875	۱۳	.867	۲۵	.867	۳۷	.868
۲	.871	۱۴	.867	۲۶	.877	۳۸	.868
۳	.869	۱۵	.869	۲۷	.871	۳۹	.870
۴	.867	۱۶	.866	۲۸	.867	۴۰	.868
۵	.868	۱۷	.863	۲۹	.873	۴۱	.866
۶	.868	۱۸	.863	۳۰	.866	۴۲	.868
۷	.867	۱۹	.866	۳۱	.869	۴۳	.873
۸	.871	۲۰	.862	۳۲	.867	۴۴	.871
۹	.867	۲۱	.861	۳۳	.864	۴۵	.867
۱۰	.876	۲۲	.870	۳۴	.867	۴۶	.868
۱۱	.868	۲۳	.871	۳۵	.866	۴۷	.868
۱۲	.867	۲۴	.869	۳۶	.872	۴۸	.871

تأثیر آموزش سایه بر مقوله تدریس از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی

برای بررسی نرمال بودن شاخص‌های پژوهش از آزمون کولموگوروف اسمیرنوف^۱ در نرم‌افزار spss (ورژن ۱۸) استفاده شد که با توجه به نرمال بودن توزیع داده‌ها در بخش آمار استنباطی از آزمون‌های پارامتریک شامل آزمون t تک نمونه‌ای و آزمون t مستقل استفاده شد.

یافته‌ها

سؤال اول: دیدگاه معلمان ابتدایی شهر اصفهان در مورد تأثیر آموزش سایه بر بعد برنامه‌ریزی و آماده‌سازی تدریس آن‌ها چگونه است؟

برای پاسخ به سؤال اول پژوهش، دیدگاه معلمان ابتدایی شهر اصفهان در مورد تأثیر آموزش سایه بر بعد برنامه‌ریزی و آماده‌سازی تدریس آن‌ها توسط گویه‌های شماره ۱ تا ۱۹ پرسشنامه بررسی شد. در جدول شماره ۴، فراوانی، درصد و میانگین هریک از گزینه‌های کاملاً موافق، موافق، بی‌نظر، مخالف و کاملاً مخالف که توسط مشارکت‌کنندگان در پژوهش انتخاب شده، برای گویه‌های ۱ تا ۱۹ ارائه شده است.

جدول ۴: فراوانی، درصد و میانگین پاسخ‌ها در بعد برنامه‌ریزی و آماده‌سازی

بعد	گویه	کاملاً موافق	موافق	بی‌نظر	مخالف	کاملاً مخالف	میانگین
برنامه‌ریزی و آماده‌سازی	۱- با سرعت بیشتری مطالب درسی را ارائه دهد.	۸۳	۹۲	۲۰	۴۲	۱۱	۳/۷۸
	۲- انتظار تأمین برخی پیش‌نیازها را از کلاس‌های خصوصی داشته باشد.	۳۳,۵	۳۷,۱	۸,۱	۱۶,۹	۴,۴	۳/۵۶
	۳- بیشتر به عمق مطالب بپردازد.	۹۴	۹۸	۳۱	۲۰	۵	۴/۰۳
	۴- مطابق طرح درس روزانه‌ی از قبل طراحی شده پیش نرود.	۳۱	۸۶	۵۲	۶۴	۱۵	۳/۲۱

بعد	گویه	کاملاً موافق	کاملاً مخالف	میانگین
	استفاده دانش‌آموزان از آموزش سایه باعث می‌شود معلم ...	موافق	بی‌نظر	مخالف
۳/۸۱	۵- اطلاعات رسمی و غیررسمی بیشتری از دانش‌آموزان جهت استفاده در برنامه‌ریزی درسی جمع‌آوری کند.	۶۳	۱۰۸	۵۱
		۲۵,۴ درصد	۴۳,۵	۲۰,۶
۴/۰۴	۶- با احترام به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان، فهرستی از دانش‌آموزان با نیازهای خاص، تهیه کند.	۸۹	۱۰۹	۲۷
		۳۵,۹ درصد	۴۴	۱۰,۹
۴/۰۲	۷- دانش‌آموزان را به مطالعه منابع تکمیلی برای شناخت تحولات جدید در مورد موضوع درسی، هدایت کند.	۷۴	۱۲۹	۲۳
		۲۹,۸ درصد	۵۲	۹,۳
۴/۲۵	۸- از تجربیات یادگیری متنوع‌تری به‌منظور ایجاد چالش و انگیزش و افزایش مشارکت دانش‌آموزان استفاده کند.	۱۰۰	۱۲۱	۱۸
		۴۰,۳ درصد	۴۸,۸	۷,۳
۴/۳۰	۹- فعالیت‌های چالش‌برانگیزی برای دستیابی به سطوح بالاتر یادگیری طراحی کند.	۱۱۴	۱۰۸	۱۳
		۴۶ درصد	۴۳,۵	۵,۳
۴/۳۰	۱۰- تکالیف را متنوع و متناسب با سبک یادگیری و توانمندی دانش‌آموزان طراحی کند.	۱۲۳	۹۵	۱۴
		۴۹,۶ درصد	۳۸,۳	۵,۶
۲/۹۳	۱۱- با توجه به توسعه یادگیری در کلاس‌های خصوصی، تلاش چندانی برای غنی‌سازی مطالب درسی (فراتر از حد کتاب درسی) ننماید.	۳۴	۶۴	۳۹
		۱۳,۷ درصد	۲۵,۸	۱۵,۷

تأثیر آموزش سایه بر مقوله تدریس از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی

بعد	گویه	کاملاً موافق	کاملاً مخالف	بی نظر	موافق	مخالف	میانگین
	استفاده دانش‌آموزان از آموزش سایه باعث می‌شود معلم ...	کاملاً موافق	کاملاً مخالف				
۱۲-	از گردش‌ها و اردوهای علمی برای توسعه مهارت‌های دانش‌آموزان استفاده کند.	۹۲	۱۲۴	۱۹	۱۱	۲	۴/۱۸
		درصد ۳۷,۱	۵۰	۷,۷	۴,۴	۰,۸	
۱۳-	برای تسهیل ارتباط دانش‌آموزان با منابع خارج از کلاس، لیستی از منابع خارج از کلاس تهیه کند.	۶۵	۱۲۱	۳۲	۲۴	۵	۳/۸۷
		درصد ۲۶,۲	۴۸,۸	۱۳,۳	۹,۷	۲	
۱۴-	در جهت توسعه‌ی حرفه‌ی خود بیشتر تلاش نموده و در دوره‌های آموزشی شرکت نماید.	۱۱۷	۳۷,۵	۸,۹	۴,۸	۱,۶	۴/۲۳
		درصد ۴۷,۲	۹۳	۲۲	۱۲	۴	
۱۵-	در شروع تدریس و بحث جدید با تنوعی از آموخته‌های قبلی مواجه شود.	۱۰۳	۳۸,۲	۱۵,۷	۴	۰,۴	۴/۱۶
		درصد ۴۱,۵	۹۵	۳۹	۱۰	۱	
۱۶-	در سازماندهی فعالیت‌های یادگیری مشترک برای کلاس دچار مشکل شود.	۴۰	۷۰	۹۰	۴۳	۵	۳/۳۹
		درصد ۱۶,۱	۲۸,۲	۳۶,۳	۱۷,۳	۲	
۱۷-	بر اساس بازخورد و نتایج ارزشیابی در تدریس خود تغییر ایجاد کند.	۳۴,۷	۴۶	۱۰,۵	۷,۷	۱,۲	۴/۰۵
		درصد ۳۴,۷	۱۱۴	۲۶	۱۹	۳	
۱۸-	معیارهای ارزیابی را با مشورت با هریک از دانش‌آموزان مشخص کند.	۲۴,۶	۴۰,۳	۱۴,۵	۱۵,۷	۴,۸	۳/۶۴
		درصد ۲۴,۶	۱۰۰	۳۶	۳۹	۱۲	
۱۹-	از خود سنجی و همسال سنجی دانش‌آموزان، بیشتر بهره بگیرد.	۳۶,۳	۴۶,۸	۸,۱	۶	۲,۸	۴/۰۷
		درصد ۳۶,۳	۱۱۶	۲۰	۱۵	۷	

بر اساس یافته‌های گزارش شده در جدول شماره ۴، از دیدگاه معلمان در بعد برنامه‌ریزی و آماده‌سازی، آموزش سایه با میانگین $4/30$ بر گویه‌ی ۹ مبنی بر "طراحی تکالیف متنوع و متناسب با سبک یادگیری و توانایی دانش‌آموزان" و گویه ۱۰ مبنی بر "طراحی فعالیت‌های چالش‌برانگیز برای دستیابی به سطوح بالاتر یادگیری" بیشترین تأثیر را داشته و کمترین تأثیر آموزش سایه با میانگین $2/93$ بر گویه‌ی ۱۱ مبنی بر این‌که "معلم تلاش چندانی برای غنی‌سازی مطالب درسی (فراتر از حد کتاب درسی) نمی‌نماید" می‌باشد. برای مقایسه میانگین دیدگاه معلمان در مورد تأثیر آموزش سایه بر بعد برنامه‌ریزی و آماده‌سازی تدریس آنان از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شد که یافته‌های آن در جدول شماره ۲ گزارش می‌گردد.

جدول ۵: نتایج آزمون t تک نمونه‌ای در بعد برنامه‌ریزی و آماده‌سازی

مقدار میانگین فرضی = ۳					
بعد	میانگین	انحراف استاندارد	تفاوت میانگین‌ها	آماره t	سطح معناداری
برنامه‌ریزی و آماده‌سازی	$3/88$	$0/55$	$0/88$	$25/30$	$0/000$

بر اساس یافته‌های گزارش شده در جدول شماره ۵، آزمون t مستقل در بعد برنامه‌ریزی و آماده‌سازی در سطح اطمینان کوچک‌تر از $0/05$ معنادار به دست آمده است ($t=25/30$). از این یافته استنباط می‌گردد که معلمان شرکت‌کننده در این پژوهش موافق تأثیر آموزش سایه‌ای بر بعد برنامه‌ریزی و آماده‌سازی تدریس خود هستند.

سؤال دوم: دیدگاه معلمان ابتدایی شهر اصفهان در مورد تأثیر آموزش سایه بر بعد محیط کلاس درس آن‌ها چگونه است؟

برای پاسخ به سؤال دوم پژوهش، دیدگاه معلمان ابتدایی شهر اصفهان در مورد تأثیر آموزش سایه بر بعد محیط کلاس درس آن‌ها توسط گویه‌های شماره ۲۰ تا شماره ۳۳ پرسشنامه بررسی شد. در جدول شماره ۶، فراوانی، درصد و میانگین هریک از گزینه‌های طیف لیکرت که توسط مشارکت‌کنندگان در پژوهش انتخاب شده، برای هریک از گویه‌ها ارائه شده است.

تأثیر آموزش سایه بر مقوله تدریس از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی

جدول ۶: فراوانی، درصد و میانگین پاسخ‌ها مربوط به بعد محیط کلاس درس

بعد	گویه	کاملاً موافق	موافق	بی‌نظر	مخالف	کاملاً مخالف	میانگین
محیط کلاس درس	۲۰- دانش‌آموزان ضعیف به خاطر ایده‌های غلط مورد تمسخر سایر دانش‌آموزان واقع شوند.	۵۱	۲۰,۶	۴۰	۱۶,۱	۸۴	۲/۶۲
	۲۱- عزت‌نفس و اعتمادبه‌نفس دانش‌آموزانی که فقط به آموزش مدرسه‌ای دسترسی دارند، کاهش یابد.	۶۲	۲۵	۴۸	۱۹,۴	۷۱	۲/۹۵
	۲۲- تعامل مؤثر و مثبت بین دانش‌آموزان کلاس، کاهش یابد.	۵۹	۲۳,۸	۴۷	۱۹	۷۹	۲/۸۵
	۲۳- ابتکار عمل در فعالیت‌های گروهی تنها در دست تعداد محدودی از دانش‌آموزان باشد.	۵۶	۲۲,۶	۴۲	۱۶,۹	۷۷	۲/۹۲
	۲۴- به دلیل ترجیح معلم خصوصی، احترام متقابل بین دانش‌آموز و معلم کاهش یابد.	۴۸	۱۹,۴	۴۱	۲۰,۲	۷۷	۲/۸۴
	۲۵- معلم تعهد چندانی در قبال یادگیری همه‌ی دانش‌آموزان نداشته باشد.	۴۴	۱۷,۷	۳۳	۱۳,۳	۸۵	۲/۶۰
	۲۶- دانش‌آموزان اهمیتی به یادگیری در کلاس قائل نباشند	۴۸	۱۹,۴	۳۹	۱۵,۷	۷۲	۲/۷۵
	۲۱- عزت‌نفس و اعتمادبه‌نفس دانش‌آموزانی که فقط به آموزش مدرسه‌ای دسترسی دارند، کاهش یابد.	۳۳	۱۳,۳	۳۳	۱۳,۳	۲۸,۶	۱۳,۷
	۲۰- دانش‌آموزان ضعیف به خاطر ایده‌های غلط مورد تمسخر سایر دانش‌آموزان واقع شوند.	۲۱	۸,۵	۲۱	۳۳,۹	۲۱	۲/۶۲
	۲۴- به دلیل ترجیح معلم خصوصی، احترام متقابل بین دانش‌آموز و معلم کاهش یابد.	۳۴	۱۳,۷	۳۴	۱۳,۷	۳۹	۱۵,۷

بعد	گویه	کاملاً موافق	موافق	بی نظر	مخالف	کاملاً مخالف	میانگین
...	استفاده آموزش سایه باعث می شود	۱۴,۱	۵۲,۴	۸,۵	۵,۲	۰,۸	۴/۱۱
	یا تکالیف معلم را جدی نگیرند.	۳۳,۱	۵۲,۴	۸,۵	۵,۲	۰,۸	۴/۱۱
	۲۷- دانش آموزان قوی تر به همکلاسی های خود در یادگیری کمک کنند.	۳۳,۱	۵۲,۴	۸,۵	۵,۲	۰,۸	۴/۱۱
	۲۸- معلم با روش های کارآمد و یکپارچه در کلاس، زمان مفید آموزشی را به حداکثر برساند.	۳۸,۳	۴۵,۶	۸,۱	۶	۲	۴/۱۲
	۲۹- معلم هدایت برخی از فعالیت های کلاس را به دانش آموزان برتر کلاس بسپارد.	۲۷,۸	۵۲,۴	۱۰,۹	۶,۹	۲	۳/۹۷
	۳۰- برخی دانش آموزان در قوانین و نظم کلاس اختلال به وجود بیاورند.	۱۹	۲۷,۴	۱۸,۵	۲۵,۸	۹,۳	۳/۲۰
	۳۱- معلم از فناوری و رایانه استفاده ی مداوم و مؤثرتری بکند.	۳۳,۱	۴۴,۸	۱۳,۷	۶,۹	۲	۳/۹۹
	۳۲- معلم متناسب با فعالیت های یادگیری از فضاهای متنوع تری استفاده کند.	۴۱,۲	۴۴,۸	۹,۳	۵,۶	۰,۸	۴/۲۰

تأثیر آموزش سایه بر مقوله تدریس از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی

بعد	گویه	کاملاً موافق	موافق	بی نظر	مخالف	کاملاً مخالف	میانگین
...	استفاده دانش‌آموزان از آموزش سایه باعث می‌شود	موافق	۱۰۲	۲۳	۱۴	۲	۴/۲۰
۳۳- معلم در گروه‌بندی دانش‌آموزان، بیشتر نیازهای ویژه‌ی آن‌ها را در نظر بگیرد.	فراوانی	۱۰۷	۴۱,۱	۹,۳	۵,۶	۰,۸	
	درصد	۴۳,۱					

بر اساس یافته‌های گزارش شده در جدول شماره ۶، از دیدگاه معلمان در بعد محیط کلاس درس، بیشترین تأثیر آموزش سایه با میانگین ۴/۲۰ بر گویه‌های ۳۲ و ۳۳ مبنی بر "استفاده از فضاهای متنوع‌تر یادگیری متناسب با فعالیت یادگیری" و "بیشتر در نظر گرفتن نیازهای ویژه‌ی دانش‌آموزان در گروه‌بندی آن‌ها" و کمترین تأثیر با میانگین ۲/۶۰ بر گویه شماره ۲۵ "معلم تعهد چندانی در قبال یادگیری همه‌ی دانش‌آموزان نداشته باشد." بوده است. برای مقایسه میانگین دیدگاه معلمان در مورد تأثیر آموزش سایه بر بعد محیط کلاس درس آنان از آزمون t مستقل استفاده شد که یافته‌های آن در جدول شماره ۷ گزارش شده است.

جدول ۷: نتایج آزمون t تک نمونه‌ای در بعد محیط کلاس درس

مقدار میانگین فرضی = ۳					
بعد	میانگین	انحراف استاندارد	تفاوت میانگین‌ها	آماره t	سطح معناداری
کلاس درس	۳/۳۸	۰/۶۵	۰/۳۸	۹/۲۷	۰,۰۰۰

بر اساس یافته‌های گزارش شده در جدول ۷، آزمون t مستقل در بعد کلاس درس، در سطح اطمینان کوچک‌تر از ۰/۰۵ معنادار به دست آمده است ($t=9/27$)؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که معلمان شرکت‌کننده در پژوهش موافق تأثیر آموزش سایه‌ای بر محیط کلاس خود هستند.

سؤال سوم: دیدگاه معلمان ابتدایی شهر اصفهان در مورد تأثیر آموزش سایه بر بعد آموزش آن‌ها چگونه است؟

برای پاسخ به سؤال سوم پژوهش، دیدگاه معلمان ابتدایی شهر اصفهان در مورد تأثیر آموزش سایه بر بعد آموزش، توسط گویه‌های ۳۴ تا ۴۳ پرسشنامه بررسی شد. در جدول شماره ۸، فراوانی، درصد و میانگین هریک از گزینه‌های طیف لیکرت که توسط مشارکت‌کنندگان در پژوهش انتخاب‌شده، برای هریک از گویه‌ها ارائه شده است.

جدول ۸- فراوانی، درصد و میانگین پاسخ‌ها در بعد آموزش

بعد	گویه	کاملاً موافق	موافق	بی‌نظر	مخالف	کاملاً مخالف	میانگین
آموزش‌های سایه‌ای باعث می‌شود...							
۳۴-	معلم در امر تدریس از اصطلاحات علمی رایج به راحتی استفاده کند.	۹۲	۳۷	۲۳	۳	۴/۰۰	۳۷,۱٪
		۹۳	۱۴,۹٪	۹,۳٪	۱,۲٪		۳۷,۵
۳۵-	معلم سؤالاتی با چالش شناختی بالا و با راه‌حل‌های متعدد مطرح کند.	۸۹	۲۵	۲۱	۳	۴/۱۴	۳۵,۹٪
		۱۱۰	۱۰,۱٪	۸,۵٪	۱,۲٪		۴۴,۴
۳۶-	دانش‌آموزان پاسخ‌ها و استدلال‌های همکلاسان خود را به چالش بکشند.	۱۱۱	۲۴	۶	۲	۴/۲۵	۴۴,۳
		۱۰۵	۴,۸	۲,۴	۰,۸		۳۷
۳۷-	معلم زمینه‌ی تفکر و گفت‌وگو سطح بالای دانش‌آموزان را فراهم کند.	۱۲۳	۱۸	۷	۴	۴/۲۰	۳۸,۷
		۹۶	۷,۳	۲,۸	۱,۶		۳۸
۳۸-	مشارکت دانش‌آموزان در بحث‌های کلاسی بیشتر شود.	۹۵	۱۵	۱۱	۲	۴/۳۳	۵۰,۴
		۱۲۵	۳,۳	۴,۴	۰,۸		

۳۳

تأثیر آموزش سایه بر مقوله تدریس از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی

بعد	گویه	کاملاً موافق	موافق	بی نظر	مخالف	کاملاً مخالف	میانگین
	آموزش‌های سایه‌ای باعث می‌شود...						
۳۹-	دانش‌آموزان بیشتر به تحقیق و اکتشاف و حل مسئله پردازند	۱۳۵	۳۳,۱	۶,۹	۴,۴	۰,۸	۴/۳۵
		درصد					
		۵۴,۴					
۴۰-	معلم با مدیریت زمان، فرصت تأمل و ادراک و بازتاب نتایج را به دانش‌آموزان بدهد.	۱۰۴	۳۸,۷	۱۳,۳	۴,۴	۱,۶	۴/۱۵
		درصد					
		۴۱,۹					
۴۱-	معلم با گرفتن جواب صحیح از تعداد اندکی، بدون در نظر گرفتن سایرین درس را ادامه دهد.	۳۷	۲۳,۱	۱۱,۷	۳۲,۷	۱۷,۷	۲/۸۵
		درصد					
		۱۴,۹					
۴۲-	معلم با مطالعه منابع، در پی یافتن روش‌های تدریس جایگزین برای کمک به دانش‌آموزان ضعیف باشد.	۱۰۰	۴۴,۴	۷,۳	۶	۲	۴/۱۵
		درصد					
		۴۰,۳					
۴۳-	معلم با ارزیابی نتایج درسی، اقداماتی جدید را در درس آتی جایگزین راهکارهای فعلی نماید.	۹۷	۴۶,۴	۱۰,۵	۲,۴	۱,۶	۴/۱۹
		درصد					
		۳۹,۱					

بر اساس یافته‌های گزارش شده در جدول شماره ۸ از دیدگاه معلمان در بعد آموزش، بیشترین تأثیر آموزش سایه با میانگین ۴/۳۵ بر گویه‌ی "پرداختن دانش‌آموزان به تحقیق و اکتشاف و حل مسئله بیشتر" و کمترین تأثیر آموزش سایه با میانگین ۲/۸۵ بر گویه‌ی "ادامه دادن به تدریس با گرفتن جواب صحیح از تعدادی اندک" می‌باشد.

برای مقایسه میانگین دیدگاه معلمان در مورد تأثیر آموزش سایه بر بعد آموزش از آزمون t مستقل استفاده شد که یافته‌های آن در جدول شماره ۹ گزارش می‌گردد.

جدول ۹: نتایج آزمون t تک نمونه‌ای در بعد آموزش

مقدار میانگین = ۳					
بعد آموزش	میانگین	انحراف استاندارد	تفاوت میانگین‌ها	آماره t	سطح معناداری
	۳/۹۹	۰/۶۲	۰/۹۹	۲۵/۳۸	۰,۰۰۰

بر اساس یافته‌های گزارش شده در جدول ۹، آزمون t مستقل در بعد آموزش، در سطح اطمینان کوچک‌تر از ۰/۰۵ معنادار است ($t=25/38$). این یافته بدین معناست که معلمان موافق تأثیر آموزش سایه بر آموزش کلاسی خود هستند.

سؤال چهارم: دیدگاه معلمان ابتدایی شهر اصفهان در مورد تأثیر آموزش سایه بر بعد مسئولیت حرفه‌ای چگونه است؟

برای پاسخ به سؤال چهارم پژوهش، دیدگاه معلمان ابتدایی شهر اصفهان در مورد تأثیر آموزش سایه بر بعد مسئولیت حرفه‌ای آموزش، توسط گویه‌های ۴۴ تا ۴۸ پرسشنامه بررسی شد. در جدول شماره ۱۰، فراوانی، درصد و میانگین هریک از گزینه‌های طیف لیکرت که توسط مشارکت‌کنندگان در پژوهش انتخاب شده، برای هریک از گویه‌ها ارائه شده است.

جدول ۱۰: فراوانی، درصد و میانگین پاسخ‌ها در بعد مسئولیت حرفه‌ای

بعد	گویه	کاملاً موافق	بی‌نظر	مخالف کاملاً	میانگین
۴۴- انتظارات خانواده‌ها از معلم	استفاده‌ی آموزش‌های می‌شود...	کاملاً موافق	مخالف کاملاً	میانگین	
		فراوانی	از	دانش‌آموزان	سایه‌ای
۴۴- انتظارات خانواده‌ها از معلم	منطقی نباشد.	۷۵	۵۰	۴۱	۲۸
		۳۰,۲	۲۰,۲	۱۶,۵	۱۱,۳
		درصد			
		۲۱,۸			
۴۵- معلم به‌طور مکرر و متناسب، اطلاعات لازم در مورد برنامه‌ی آموزشی و میزان پیشرفت دانش‌آموزان را به والدین ارسال نماید.	فراوانی	کاملاً موافق	بی‌نظر	مخالف کاملاً	میانگین
		فراوانی	از	دانش‌آموزان	سایه‌ای
۴۵- معلم به‌طور مکرر و متناسب، اطلاعات لازم در مورد برنامه‌ی آموزشی و میزان پیشرفت دانش‌آموزان را به والدین ارسال نماید.		۱۱۴	۳۶	۱۲	۷
		۴۶	۱۴,۵	۴,۸	۲,۸
		درصد			
		۳۹,۱			

تأثیر آموزش سایه بر مقوله تدریس از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی

بعد	گویه	کاملاً موافق	کاملاً مخالف	میانگین	
بعد	استفاده‌ی آموزش‌های می‌شود... دانش‌آموزان از سایه‌ای باعث	کاملاً موافق	مخالف	میانگین	
		۴۶- معلم برای آگاهی بخشی به خانواده‌ها در مورد فعالیت‌های انجام‌گرفته در کلاس درس، ارتباط بیشتری با آن‌ها برقرار نماید.	۱۱۲ موافق ۲۷ بی‌نظر ۱۴ مخالف ۵ کاملاً مخالف ۴/۰۸ میانگین	۹۰ موافق ۴۵,۲	۳۶,۳ درصد
		۴۷- معلم با همکاران روابط حرفه‌ای بیشتری برقرار کرده و در برنامه‌ریزی‌ها و کارهای گروهی جهت پیشرفت مهارت‌های آموزشی و موفقیت دانش‌آموزان گام بردارد.	۹۰ موافق ۲۶ بی‌نظر ۸ مخالف ۲ کاملاً مخالف ۴/۳۰ میانگین	۱۲۲ موافق ۳۶,۳	۴۹,۲ درصد
بعد	۴۸- معلم برای بهبود عملکرد خود به‌طور منظم در دوره‌ها یا جوامع حرفه‌ای شرکت کند.	۸۶ موافق ۲۲ بی‌نظر ۹ مخالف ۶ کاملاً مخالف ۴/۲۷ میانگین	۱۲۵ موافق ۳۴,۷	۵۰,۴ درصد	

بر اساس یافته‌های گزارش‌شده در جدول ۱۰، از دیدگاه معلمان در بعد مسئولیت حرفه‌ای، بیشترین تأثیر آموزش سایه با میانگین ۴/۳۰ بر گویه‌ی "برقراری روابط بیشتر حرفه‌ای معلم با همکاران" و کمترین تأثیر آموزش سایه‌ای با میانگین ۳/۳۵ بر گویه‌ی "منطقی نبودن انتظارات خانواده‌ها از معلم" می‌باشد.

جدول ۱۱: نتایج آزمون t تک نمونه‌ای در بعد مسئولیت حرفه‌ای

بعد	میانگین	انحراف استاندارد	تفاوت میانگین‌ها	آماره t	سطح معناداری
مسئولیت حرفه‌ای	۴/۱۶	۰/۷۹	۱/۱۶	۲۳/۰۹	۰,۰۰۰

بر اساس مقادیر به دست آمده از جدول بالا می توان نتیجه گیری نمود که مقدار آزمون t در بعد مسئولیت حرفه ای در سطح اطمینان کوچک تر از $0/05$ معنادار است ($t=23/09$). این یافته بدین معناست که بر اساس دیدگاه شرکت کنندگان در پژوهش، آموزش سایه بر بعد مسئولیت حرفه ای معلمان تأثیر دارد.

با توجه به تفاوت میانگین های ابعاد تدریس بر اساس جداول ۵، ۷، ۹ و ۱۱ می توان به این نتیجه رسید که در ابعاد مسئولیت حرفه ای و محیط کلاس درس به ترتیب بیشترین و کمترین میزان توافق معلمان درباره ی تأثیر آموزش سایه، مشاهده می شود.

سؤال پنجم: آیا بین دیدگاه معلمان زن و مرد دوره ابتدایی شهر اصفهان در مورد تأثیر آموزش سایه بر عملکرد تدریس آن ها تفاوت وجود دارد؟
برای بررسی تفاوت دیدگاه مردان و زنان در ابعاد چهارگانه از آزمون t مستقل استفاده شده و نتایج آن در جدول ۱۲ ارائه شده است.

جدول ۱۲: نتایج آزمون t مستقل در متغیر جنسیت

بعد	جنسیت	میانگین	انحراف استاندارد	مقدار t	Sig
برنامه ریزی و آماده سازی	زن	۳,۸۴۷	۰,۵۷۷	-۲,۰۱۵	۰/۰۴۵
	مرد	۴,۰۱۰	۰,۴۵۳		
محیط کلاس	زن	۳,۳۸۴	۰,۶۷۸	۰,۰۵۶	۰/۹۵۵
	مرد	۳,۳۷۹	۰,۵۶۴		
آموزش	زن	۳,۹۸۰	۰,۶۵۲	-۰,۷۵۴	۰/۴۲۵
	مرد	۴,۰۴۸	۰,۵۰۲		
مسئولیت حرفه ای	زن	۴,۱۴۷	۰,۸۳۱	-۰,۴۲۸	۰/۶۶۹
	مرد	۴,۱۹۷	۰,۶۶۰		

بر اساس نتایج به دست آمده از آزمون t مستقل، در بعد برنامه ریزی و آماده سازی درباره تأثیر آموزش سایه، بین دیدگاه زنان و مردان اختلاف معناداری وجود دارد و میانگین نمرات مردان از میانگین نمرات زنان بیشتر است؛ اما در سه بعد محیط کلاس، آموزش و مسئولیت

تأثیر آموزش سایه بر مقوله تدریس از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی حرفه‌ای، آزمون t معنادار نیست. این یافته بدین معناست که در ابعاد مذکور، بین میانگین نمرات زنان و میانگین نمرات مردان اختلاف معناداری وجود ندارد.

بحث و نتیجه‌گیری

در سال‌های اخیر، آموزش سایه که در کنار آموزش رسمی به صورت تدریس خصوصی در خارج از ساعات رسمی آموزش و پرورش ارائه می‌شود، در تمامی مقاطع تحصیلی رشد فزاینده‌ای داشته است. دلیل این رشد فزاینده خواست والدین برای پیشرفت علمی فرزندان خود به دلیل مواردی چون قبولی در کنکور جهت راهیابی به دانشگاه و رشته و دانشگاه موردنظر و یا قبولی در مدارس متوسطه متنوع نظام آموزش رسمی از جمله مدارس تیزهوشان، نمونه دولتی و مدارس خاص که بیشتر آن‌ها از طریق آزمون ورودی، دانش‌آموز می‌پذیرند. با مشاهده استفاده گسترده دانش‌آموزان دوره ابتدایی از این نوع آموزش، هدف پژوهش حاضر بررسی دیدگاه معلمان دوره دوم ابتدایی شهر اصفهان درباره تأثیر استفاده دانش‌آموزان از آموزش سایه بر تدریس آن‌ها بوده است. در این راستا، از دیدگاه معلمان تأثیر آموزش سایه بر ابعاد چهارگانه چارچوب تدریس آن‌ها شامل ابعاد برنامه‌ریزی و آماده‌سازی، محیط کلاس درس، آموزش و مسئولیت‌های حرفه‌ای در سؤالات اول تا چهارم تحقیق مورد بررسی قرار گرفت.

یافته‌های حاصل از سؤال اول تحقیق نشان‌دهنده این بود که از دیدگاه معلمان ابتدایی، آموزش سایه بر بعد برنامه‌ریزی و آماده‌سازی تدریس آن‌ها تأثیر دارد. از بین گویه‌های مرتبط با این بعد، بیشترین تأثیر آموزش سایه بر "طراحی فعالیت‌های چالش‌برانگیز برای دستیابی به سطوح بالای یادگیری" و "طراحی تکالیف متنوع و متناسب با سبک یادگیری و توانایی دانش‌آموزان" بوده است. این یافته حاکی از این است که در صورتی که دانش‌آموزان از آموزش سایه بهره‌مند باشند، آمادگی و دانش پیش‌نیاز برای انجام فعالیت‌های چالش‌برانگیز را دارند و به سطوح بالاتر یادگیری خواهند رسید. همچنین به دلیل ناهماهنگی توانایی دانش‌آموزان، معلم بایستی در طراحی تکالیف، تنوع و تناسب با سبک یادگیری دانش‌آموزان را بیش‌ازپیش مدنظر قرار دهد. این تأثیر مطلوب آموزش سایه، احترام به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان را نیز در بر خواهد داشت. این یافته با نتایج پژوهش (بری، ۲۰۱۱ و ۲۰۱۷) و کمرون (۲۰۱۷) در بررسی

مزایا و اثرات مثبت آموزش سایه همسو می‌باشد. از دیدگاه معلمان، آموزش سایه نمی‌تواند مانع تلاش معلم برای غنی‌سازی کلاس درس و فراتر رفتن از سطح کتب درسی شود. این یافته با توجه به تحقیقات برم و سیلوا (۲۰۱۴) و کوباخیدزه (۲۰۱۴) که هر دو نشان داده‌اند معلمان مدارس اصلی‌ترین تبلیغ‌کنندگان و مشوقان دانش‌آموزان برای حضور در کلاس‌های خصوصی تکمیلی هستند، همسویی ندارد. همچنین بر اساس دیگر یافته‌های مرتبط با سؤال اول تحقیق، معلمانی که دانش‌آموزان آن‌ها از آموزش‌های سایه بهره‌مند هستند، در جهت توسعه‌ی حرفه‌ای و بهبود عملکرد تدریس بیشتر تلاش نموده و در دوره‌های آموزشی شرکت می‌نمایند.

یافته‌های مرتبط با سؤال دوم تحقیق نشان می‌دهد از دیدگاه معلمان، آموزش سایه بر عملکرد تدریس آن‌ها در بعد محیط کلاس درس تأثیر دارد. بیشترین تأثیر آموزش سایه بر این بعد بر "استفاده از فضاهای متنوع یادگیری متناسب با فعالیت یادگیری" و "در نظر گرفتن نیازهای ویژه دانش‌آموزان در گروه‌بندی آن‌ها" است و کمترین تأثیر بر "عدم تعهد معلم در قبال یادگیری همه‌ی دانش‌آموزان" می‌باشد. نتایج را می‌توان این‌گونه تحلیل نمود که در شرایطی که دانش‌آموزان از آموزش سایه برخوردار باشند برای ایجاد علاقه و انگیزه بیشتر برای یادگیری، معلمان باید فضاهای متنوع‌تری برای یادگیری متناسب با فعالیت‌های یادگیری بهره ببرند. همچنین معلمان به دلیل ناهماهنگی دانش‌آموزان باید نیازهای ویژه آن‌ها در گروه‌بندی‌ها را بیشتر مدنظر قرار دهند. بر طبق نظرات معلمان می‌توان نتیجه گرفت که آموزش سایه‌ای اثرات مطلوبی بر عملکرد تدریس آن‌ها در این بعد از تدریس دارد. تعلق گرفتن میانگینی پایین‌تر از میانگین فرضی به گویه‌ی "عدم تعهد معلم در قبال یادگیری همه‌ی دانش‌آموزان" را می‌توان این‌گونه تحلیل نمود که با وجود شرکت برخی دانش‌آموزان در کلاس‌های خصوصی، معلم به یادگیری تمامی دانش‌آموزان متعهد باقی می‌ماند. و این امر به بهبود عملکرد تدریس معلم منجر خواهد شد. همچنین با توجه به یافته‌های جدول ۶ از نظر معلمان، شرکت دانش‌آموزان در کلاس‌های تدریس خصوصی باعث ایجاد اختلال در قوانین و نظم کلاسی می‌شود. این یافته با پژوهش (بری، ۲۰۰۳ و ۲۰۱۱) که نشان داده بود که دانش‌آموزان چون فکر می‌کنند می‌توانند به کسی پول بدهند که راه قبول شدن در امتحان را به

تأثیر آموزش سایه بر مقوله تدریس از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی آن‌ها نشان دهد، بنابراین نیاز ندارند در کلاس‌های درس حاضر شوند و با گسترش آموزش سایه، در برخی از مدارس تعداد غائبین افزایش یافته است، همسو می‌باشد؛ اما میانگین پایین گویه‌های " به دلیل ترجیح معلم خصوصی، احترام متقابل بین دانش‌آموز و معلم کاهش می‌باید و "دانش‌آموزان اهمیتی به یادگیری در کلاس قائل نباشند یا تکالیف معلم را جدی نمی‌گیرند " با یافته پژوهش بری (۲۰۱۱) که عدم احترام به معلمان نظام اصلی و فقدان علاقه به فعالیت‌های کلاس درس را از اثرات منفی آموزش سایه قلمداد نموده همخوانی ندارد. با توجه به دیدگاه معلمان در سایر گویه‌ها، معلم با مشارکت دادن دانش‌آموزان در مدیریت کلاس می‌تواند زمان مفید آموزشی را به حداکثر برساند و معلمان برای کاهش تفاوت سطح کلاس رسمی خود و کلاس‌های تدریس خصوصی و آموزشگاه‌های خصوصی از فناوری و رایانه و فضاهای متنوع یادگیری بیشتر استفاده می‌کنند و این عوامل همگی بر عملکرد تدریس معلم اثرات مثبتی دارد.

بر اساس یافته‌های به دست آمده در ارتباط با سؤال سوم پژوهش، آموزش سایه بر عملکرد تدریس معلمان در بعد آموزش نیز تأثیر داشته است. بر اساس یافته‌های جدول ۸، از دیدگاه معلمان در بعد آموزش، بیشترین تأثیر آموزش سایه بر گویه‌ی " پرداختن دانش‌آموزان به تحقیق و اکتشاف و حل مسئله بیشتر " و کمترین تأثیر آموزش سایه‌ای بر گویه‌ی " ادامه دادن به تدریس با گرفتن جواب صحیح از تعدادی اندک " می‌باشد. با توجه به دیدگاه معلمان، در صورتی که دانش‌آموزان از آموزش سایه‌ای استفاده نمایند، بیشتر به تحقیق و اکتشاف و حل مسئله خواهند پرداخت و این به معنی رسیدن دانش‌آموز به سطوح بالای یادگیری است که نشان‌دهنده‌ی مطلوب بودن تأثیر آموزش سایه‌ای بر عملکرد تدریس معلم است. یعنی با شرکت دانش‌آموزان در آموزش‌های سایه، معلم نیز به دلیل توسعه دانشی دانش‌آموزان به راحتی می‌تواند فعالیت‌هایی فراتر از سطح کتاب درسی طراحی نماید و دانش‌آموزان را به تحقیق و اکتشاف و حل مسئله هدایت نماید. همچنین گویه‌ی "معلمان با گرفتن جواب صحیح از تعدادی از دانش‌آموزان، به تدریس ادامه می‌دهند"، در این بعد پایین‌ترین میانگین را داراست. این نشان‌دهنده‌ی آن است که معلمان با تأثیرات نامطلوب آموزش سایه‌ای بر ارزشیابی در تدریس معلمان موافق نمی‌باشد و معتقدند که آموزش سایه نمی‌تواند معلمان را از وظیفه‌ی رسیدگی به یادگیری تمامی دانش‌آموزان دور کند. با توجه به پاسخ معلمان به گویه‌ی ۳۱،

مشخص شده است که معلمان دوره ابتدایی شهر اصفهان، در چنین موقعیتی سعی می‌کنند به دانش‌آموزان ضعیف‌تر کمک کنند تا به برابری آموزشی برسند. این یافته با پژوهش بری (۲۰۰۳) که حاکی از آن است که وقتی فقط برخی از دانش‌آموزان آموزش خصوصی می‌بینند، ممکن است معلمان رسمی بیش از برابری آموزشی با نابرابری آموزشی در کلاس روبرو شوند و ممکن است برخی از معلمان با کمک کردن به دیرآموزان این نابرابری‌ها را جبران کنند؛ همسو است. می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که استفاده‌ی دانش‌آموزان از کلاس‌های تدریس خصوصی باعث می‌شود معلمان دانش‌آموزان را در بحث کلاسی درگیر کرده و مشارکت بیشتر آن‌ها را بطلبند. همچنین سؤالاتی با چالش‌شناختی بالا برای دانش‌آموزان طرح کرده، دانش‌آموزان را به تحقیق و اکتشاف و حل مسئله ترغیب نمایند؛ انجام چنین کارهایی به بهتر شدن عملکرد تدریس معلم منجر می‌شود و دانش‌آموزان نیز در جایگاه مطلوب‌تری از سطوح یادگیری قرار گرفته و عملکرد بهتری در یادگیری خواهند داشت.

بر اساس یافته‌های به‌دست‌آمده از داده‌های مرتبط با سؤال چهارم پژوهش، آموزش سایه بر عملکرد تدریس معلمان در بعد مسئولیت حرفه‌ای نیز تأثیر دارد. بر اساس یافته‌های جدول ۱۰، از دیدگاه معلمان در بعد مسئولیت حرفه‌ای، بیشترین تأثیر آموزش سایه بر گویه‌ی "برقراری روابط حرفه‌ای معلم با همکاران جهت پیشرفت مهارت‌های آموزشی" و کمترین تأثیر آموزش سایه‌ای بر گویه‌ی "منطقی نبودن انتظارات خانواده‌ها از معلم" می‌باشد. می‌توان این‌گونه تبیین نمود که وقتی دانش‌آموزان با شرکت در آموزش سایه به سطوح بالاتر یادگیری و مهارت‌های بیشتر دست می‌یابند و معلم با دانش‌آموزانی که اطلاعات آن‌ها از محتوای کتاب درسی بالاتر است و روش‌های متفاوت و بعضاً نوین و کارآمد تدریس را در مراکز آموزش خصوصی تجربه کرده‌اند روبرو می‌شود، تلاش می‌کند تا با برقراری ارتباط با سایر همکاران در جهت ارتقای مهارت‌های آموزشی پیشرفت کند تا بتواند جوابگوی خواسته‌های دانش‌آموزان باشد. با انجام چنین فعالیتی معلم در راستای بهبود عملکرد خود قدم گذاشته و موفقیت‌های بیشتری در توسعه‌ی مهارت‌های خود و به دنبال آن بهبود عملکرد تدریس خود، برمی‌دارد. اگرچه از دیدگاه معلمان، کمترین میانگین در گویه‌های مربوط به بعد مسئولیت حرفه‌ای مربوط به "انتظارات غیرمنطقی والدین از معلم" است، اما بالاتر بودن این میانگین از

تأثیر آموزش سایه بر مقوله تدریس از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی میانگین فرضی نشان‌دهنده‌ی آن است که بهره‌مندی دانش‌آموزان از تدریس خصوصی، باعث انتظارات غیرمنطقی والدین از معلم می‌شود. این یافته با یافته‌های پژوهش بری (۲۰۰۳) و (۲۰۱۱) مبنی بر فشار والدین و فضای اجتماعی می‌توان این‌گونه تبیین نمود که وقتی دانش‌آموزان در آموزش سایه مشارکت می‌کنند، انتظارات والدین از معلم و در نتیجه اضطراب آن‌ها در زمینه‌ی بهبود نمرات و وضعیت تحصیلی فرزندانشان بالاتر می‌رود که ممکن است بسیاری از این انتظارات از دید معلمان به‌جا و منطقی نباشد و آن را یک اثر نامطلوب آموزش سایه‌ای به شمار بیاورند. در سایر گویه‌ها (اندیشیدن به تدریس، نگهداری دقیق اسناد، شرکت در جامعه حرفه‌ای، رشد و پیشرفت به‌صورت حرفه‌ای و ابراز حرفه‌ای‌گری)، معلمان با میانگین بالاتر از ۴، با تأثیرات مثبت آموزش سایه‌ای بر بعد مسئولیت حرفه‌ای خود موافق بوده‌اند.

با توجه به یافته‌های مرتبط با سؤال پنجم پژوهش، بر اساس نتایج به‌دست‌آمده از آزمون t مستقل در جدول شماره ۱۲، به‌جز بعد برنامه‌ریزی و آماده‌سازی، درباره‌ی تأثیر آموزش سایه، در سه بعد محیط کلاس، آموزش و مسئولیت حرفه‌ای بین دیدگاه زنان و مردان اختلاف معناداری وجود نداشت.

در یک چشم‌انداز کلی، یافته‌های پژوهش حاضر نشان‌دهنده‌ی آن است که سیستم آموزش سایه‌ای در بهبود عملکرد معلمان تأثیر دارد و نمی‌توان اثرات مطلوب آن و گرایش والدین و دانش‌آموزان و گسترش روزافزون آن را نادیده گرفت. همچنین انکار اثرات آموزش سایه‌ای نمی‌تواند به کم‌رنگ شدن اثرات آن کمک کند پس نباید دست‌اندرکاران و سیاست‌گذاران اثرات آموزش سایه‌ای را نادیده گرفته یا انکار کنند و در جهت توسعه و سلامت آن تلاش نمایند. با توجه به نتایج پژوهش حاضر و تأثیرات نامطلوبی که بهره‌مندی تنها تعداد محدودی از دانش‌آموزان در آموزش سایه‌ای بر برنامه‌ریزی و آماده‌سازی معلمان دارد و باعث ایجاد اختلال در همسان بودن سطح دانش‌آموزان در بدو تدریس می‌شود و معلم با نابرابری آموزشی در ابتدای کار خود روبه‌رو می‌شود و برخی از معلمان انتظار کسب مهارت در برخی پیش‌نیازها را از آموزش‌های سایه‌ای دارند و همچنین دشواری طراحی فعالیت‌های یادگیری مشترک برای همه‌ی دانش‌آموزان و موافقت معلمان با تأثیرات مثبت آموزش‌های سایه، به نظر می‌رسد گسترش آموزش سایه و بهره‌مندی همه‌ی دانش‌آموزان از این نوع آموزش، به بهبود

وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان و غنی‌سازی مطالب و محتوای ارائه‌شونده در کلاس درس و تلاش معلمان برای ارتقاء سطح علمی دانش‌آموزان با طراحی فعالیت‌های یادگیری پرچالش و معرفی منابع مکمل و گسترش روحیه‌ی تحقیق و اکتشاف دانش‌آموزان و رساندن دانش‌آموزان به سطوح بالای یادگیری و رسیدگی بیشتر به دانش‌آموزان با نیاز ویژه، خواهد شد؛ بنابراین پیشنهادات کاربردی برای مسئولین و مدیران و برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران آموزشی به شرح زیر می‌باشد:

- فراهم کردن مراکز یادگیری نظیر پایگاه رشد برای دانش‌آموزان کم‌بضاعت یا بی‌بضاعت
- تهیه‌ی منابع مکمل درسی متناسب با آموزش رسمی جهت معرفی به دانش‌آموزان
- نظارت مستقیم بر شرکت‌ها و مؤسسات آموزش خصوصی
- تجهیز مدارس و تنوع‌بخشی به محیط‌های یادگیری جهت حفظ جذابیت مدارس رسمی
- فراهم آوردن امکانات لازم جهت ارتقاء سطح علمی معلمان و برخورداری معلمان از آخرین یافته‌های علمی مرتبط با رشته و شغل آن‌ها

منابع

- Baker, D. P. Akiba, M. LeTendre, G. K. & Wiseman, A. W. (2001). **Worldwide Shadow Education: Outside-School Learning, Institutional Quality of Schooling, and Cross-National Mathematics Achievement**. Educational Evaluation and Policy Analysis, 23 (1), 1–17.
- Bray, M. (1999). **The shadow education system: private tutoring and its implications for planners**. Fundamentals of Educational Planning No.61, Paris: UNESCO International Institute for Educational Planning (IIEP). Available on <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001802/180205e.pdf>.
- Bray, M. (2003). **Adverse effects of private Supplementary tutoring dimensions; Implications and Government responses**, UNESCO: IIEP.
- Bray, M. (2011). **The challenge of shadow education: Private tutoring and its implications for policy makers in the European Union**. Brussels: European Commission.
- Bray, M. (2013). **Shadow Education: Comparative Perspectives on the Expansion and Implications of Private Supplementary Tutoring**. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 77, 412 – 420
- Bray, M. (2017). **Schooling and its supplements: Changing global patterns and implications for comparative education**. Comparative Education Review, 61 (3), 469–491

- Bray, M. (2020). **Shadow Education in Europe: Growing Prevalence, Underlying Forces, and Policy Implications**. ECNU Review of Education. Sage publication.1-34. <https://doi.org/10.1177/2096531119890142>
- Brehm, W.C. & Silova, I. (2014). **Hidden privatization of public education in Cambodia: Equity implications of private tutoring**. Journal for Educational Research, (1), 94-116. <http://www.j-e-ro.com>
- Buchmann, C. Condron, D. J. & Roscigno, V. J. (2010). **Shadow education, American style: Test preparation, the SAT and college enrollment**. Social Forces, 89 (2), 435-461.
- Cameron, S. J. (2017). **Urban inequality, social exclusion and schooling in Dhaka, Bangladesh**. A Journal of Comparative and International Education, 47 (4), 580-597.
- Danielson, C. (2013). **The Framework for Teaching Evaluation Instrument: The newest rubric enhancing the Links to the Common Core State Standards**. Available from: www.danielsongroup.org.
- De Silva, W. A. (1994). **Extra-school tutoring in the Asian context with special reference to Sri Lanka**. Maharagama: Department of Educational Research, National Institute of Education.
- Foondun, A. R. (2002). **The issues of private tuition: An analysis of the practice in Mauritius and selected South-East Asian countries**. International Review of Education, 48 (6), 485-515.
- Jo, S. H. (2013). **The track of policies for educational equality and its implications in Korea**. Journal of Educational Change, 14 (1), 73-94.
- K. M. wania, J & Moronge, M. (2016). **An Analysis of shadow education on mainstream education in public secondary school in Athi River District**. African Journal of Education and Practice ISSN 2519-0296 (Online) Vol.1, Issue 1 No.1, pp 56-76, 2016
- Khalkhali, A. Shakibaei, Z. Baseri, N. (2012). **Analyzing the Shadow Education System in Iran**. Journal of Educational Psychology, 3 (1), 44-57. [In Persian].
- Kim, Y. C & Jung, J -H. (2019). **Shadow Education as Worldwide Curriculum Studies: Curriculum Studies Worldwide**. ISBN 978-3-030-03981-3 ISBN 978-3-030-3982-0 (eBook).
- Kim, Y. C. (2016). **Shadow education, curriculum, and culture of Schooling in South Korea**. New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Kim, J. (2003). **The effect of private lessons on academic achievement**. Korean Journal of Sociology of Education, 13 (3), 45-65.
- Kobakhidze, M. N. (2014). **Corruption risks of private tutoring: Case of Georgia**. Asia.Pacific Journal of Education, 34 (4), 455-475
- Lee, S. K. (2014). **Shadow education in the southeast of South Korea: Mothers, experiences and perspectives of shadow education (Unpublished doctoral dissertation)**. University of Minnesota, Minneapolis.
- Melese, W. & Abebe, M. (2017). **Demand and Supply of Supplementary Private Tutoring in Upper Primary Schools of Ethiopia**. International Online Journal of Educational Sciences, 9 (3), 629 - 640.

- Mikaeillou, G. Entezar Foumani, G. (2012). **A Study of the relationship between empirical sciences high-school third graders` after school activities (hours dedicated to doing assignment, studying test-books, supplementary books, participating in tutorial math classes) with math academic achievement.** Journal of Instruction and Evaluation, 5 (19), 13-25... [In Persian]
- Mori, I. (2015). **The effects of supplementary tutoring on students' mathematics achievement in Japan and the United States.** Tokyo: The University of Tokyo
- Shakibaei, Z. (2016). **A Study on the Role of Shadow Education on High School Students Mathematic Anxiety.** *Educational Administration Research*, 7 (28), 117-130. [In Persian]
- Shiraavand, Y, Ma'dandaar Aaraani A. Nikpey, I. (2017). **Identification of the Quantitative Dimensions of Supplementary Private Tutoring among High School Students.** *Quarterly Journal of Education*. 33 (2): 101-116. [In Persian]
- Shirbagi, N. (2011). **The growing tendency to private supplementary tutoring in Iran: students, parents and teachers' View.** *journal of educational psychology* 8 (13).75-103. [In Persian]
- Shirbagi, N; Afshinfar, Ghaslani, R; Sadeghi, Sh; Nasirinia, Sh. (2019). **Luxury Expenses of Shadow Education: A Comparative Study of Iranian Students, Parents and Teachers' Views.** *Iranian Journal of Comparative Education*, 2019: 2 (1), 41-64.
- Suliaman, H. (2012). **Shadow learning in undergraduate mathematics: An exploratory study.** *International Journal of Modern Education Forum*, 1 (2), 70-75.
- Takayama, K. (2017). **Imagining East Asian education otherwise: Neither caricature, nor scandalization.** *Asia Pacific Journal of Education*, 37 (2), 262-274.